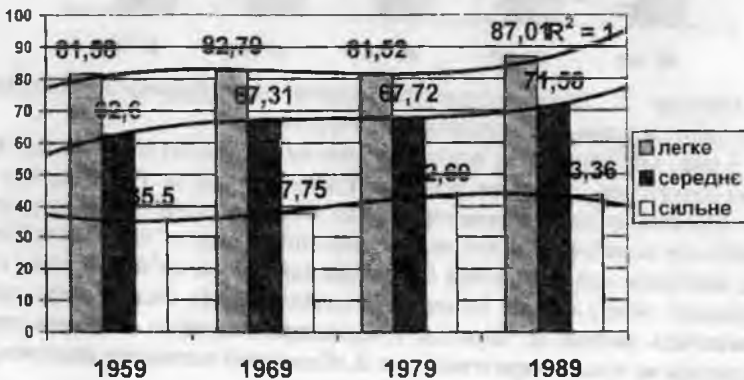

СОЦІОЛОПІЧНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ СЕРЕД ХАРКІВ'ЯН (1959 – 1999 РР.)

У рамках міжнародного науково-дослідного проєкту «Динаміка та соціокультурний механізм розповсюдження наркотиків у молодіжному середовищі після II Світової війни» («The dynamic, socio-cultural context and subjective conditions of the spread of illegal drugs amongst young people since the Second World War») виконаних за підтримкою фонду «INCO-Copernicus» (науковий керівник проєкту – проф. В.О. Соболев, відповідальний виконавець – І.П.Руценко), автором у складі колективу дослідників був проведений аналіз динаміки та структури споживання адиктивних речовин у повоєнний час. З цією метою було зроблене ретроспективне опитування, що припускає звертання до різномасштабних вікових груп. Його предметом виступили факти минулого, інформація про юнацький досвід і біографічні обставини життя респондентів до 25-літнього віку. Оскільки опитування було орієнтовано насамперед на доепідемічний період, масив був обмежений тільки чоловіками. Опитувались чоловіки, яким у 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 р. виповнилося від 20 до 24 років. Це означає, що опитувались респонденти наступних років народження: 1 група 1935 – 1939 рр.; 2 група 1945 – 1949 рр.; 3 група 1955 – 1959 рр.; 4 група 1965 – 1969 рр.; 5 група 1975 – 1979 рр. Дані по вікових групах розраховувалися за переписом населення 1989 р. Додатковою обмежувальною умовою було проживання респондента у віці 20 – 24 р. у м. Харкові. Це обмеження пов'язане з нерівномірним поширенням наркотиків у різних регіонах країни. У кожній групі було опитано 500 чоловік, усього – 2500 респондентів. Опитування проходило у формі індивідуального анкетування або інтерв'ювання. У цій статті подані дані, що стосуються тільки споживання алкоголю.

З метою вивчення динаміки поширення споживання алкоголю, ми розглянули частоту випробовуваного респондентами в дні їхньої молодості сп'яніння сильного, середнього і легкого ступеня. Так, загальна динаміка (у %) кількості респондентів, що відчували в дні своєї молодості алкогольне сп'яніння різного ступеня, подана на рис. 1.

Рисуюнок 1. Динаміка фактів випробовуваного респондентами сп'яніння.

Ми можемо спостерігати загальну тенденцію до збільшення відсотка молодих людей, що випробували алкогольне сп'яніння легкого і середнього ступеня. Це наочно ілюструють лінії поліноміального тренду (розмір достовірності апроксимації подано на малюнку). Проте слід зазначити, що цей ріст незначний і тенденції зміни відсотка осіб, що випробували сильне сп'яніння, що описані на малюнку відповідною лінією тренду, досить невизначені. Динаміка частоти випробуваного респондентами легкого алкогольного сп'яніння, сп'яніння середньої сили і сильного алкогольного сп'яніння характеризується відносною стабільністю. Респонденти в основному відчували легке алкогольне сп'яніння з частотою від 1 разу в тиждень до 1 разу на місяць, сп'яніння середньої сили – від 1 разу на місяць до 1 разу в рік, а сильне алкогольне сп'яніння – в основному від 1 разу у півроку до 1 разу в рік. Чим сильніше сп'яніння, тим рідше його відчували респонденти, і це практично не змінилось з повоєнного часу.

На наш погляд, вищеописане варто доповнити ілюстрацією вікової структури відсотка респондентів, що випробували алкогольне сп'яніння різноманітної сили за 7 днів, що передували опитуванню. Отримані нами результати наведені на рисунку 2.

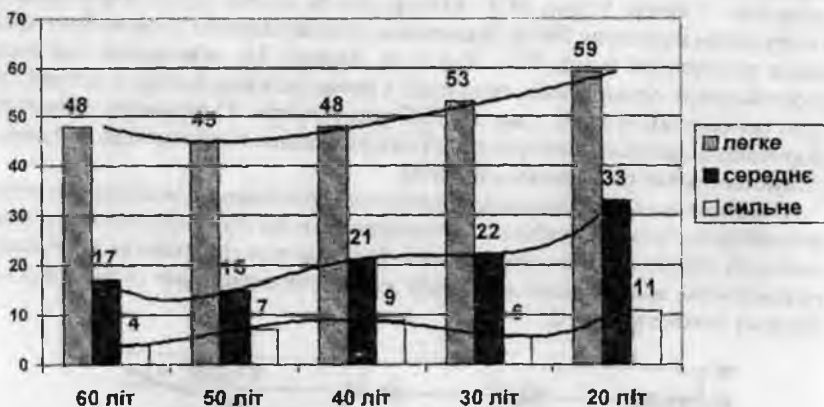

Рисунок 2. Вікова структура фактів випробуваного респондентами сп'яніння (за 7 днів, що передували опитуванню).

З рис.2 ми бачимо, що відсоток харків'ян різноманітного віку, що випробували алкогольне сп'яніння різноманітного ступеня за тиждень, що передувало опитуванню, достатньо неоднорідні, але звертає на себе особливу увагу те, що найбільшу кількість тих, хто випробував алкогольне сп'яніння, ми бачимо серед найбільш молодих людей (як слабке алкогольне сп'яніння, так і сп'яніння середньої сили і сильне алкогольне сп'яніння). Це свідчить про найбільшу втягненість молоді м. Харкова, у порівнянні з іншими віковими групами, у вживання не тільки наркотиків, але й абсолютно легальних адиктивних речовин, серед яких є алкоголь.

Якісною характеристикою адиктивної поведінки стосовно алкоголю виступає мотивація його споживання. У анкету було включено модифіковану нами методику кількісного вивчення мотивації споживання алкоголю (МПА) В.Ю. Зав'ялова [1], що оцінює алкогольну мотивацію по дев'ятьох шкалах, згрупованим у три блоки (соціальні, психологічні і патологічні мотиви). Кожний блок містить три мотиваційні шкали. Ця методика була розташована нами в другій частині анкети, запитання якої відносилися до теперішнього часу, тому нами були отримані дані про структуру МПА в групах респондентів у віці близько 20, 30, 40, 50 і 60 років. Отримані нами дані подані в таблиці 1.

Таблиця 1

Структура мотивації споживання алкоголю респондентами
різномовітних вікових груп

Мотиви	20 років	30 років	40 років	50 років	60 років
Соціальні мотиви					
Традиційні	2.19	1.99	1.87	2.08	1.77
Субмісивні	1.75	1.49	0.53	1.36	1.16
Псевдокультурні	0.99	0.82	0.7	0.63	0.46
Психологічні мотиви					
Гедоністичні	1.1	0.65	0.58	0.51	0.46
Атарактичні	1.03	0.79	0.74	0.64	0.57
Гіперактивації	0.62	0.3	0.28	0.27	0.28
Патологічні мотиви					
Похмільні	0.34	0.27	0.35	0.29	0.23
Адиктивні	0.28	0.14	0.15	0.14	0.23
Самоушкодження	0.13	0.04	0.11	0.06	0.06

Таким чином ми бачимо, що в структурі алкогольної мотивації в усіх групах безумовно домінують соціальні мотиви споживання алкоголю:

- *традиційні* (культурально поширені) мотиви найбільше виражені в усіх групах;
- *субмісивні* мотиви (характеризують підпорядкування груповому тиску) – дуже слабо виражені в групі 40-літніх споживачів алкоголю і достатньо сильно в інших групах;
- *псевдокультурні* мотиви (виражають прагнення людини пристосуватися до норм алкогольного мікросередовища) найменш виражені з усіх мотивів соціальної тріади, лише у групі 40 років вони виражені сильніше, чим субмісивні.

Психологічна, особистісна мотивація споживання алкоголю, в усіх групах виражена менш, чим соціальна:

- *атарактична* мотивація (зняття неприємних переживань алкоголем) у осіб 30, 40, 50 і 60 років виражена найбільш сильно;
- *гедоністична* мотивація (прагнення одержати задоволення) виражена менш, чим атарактическа. Проте у групі споживачів 20 років психологічна мотивація виражена набагато сильніше, ніж у інших, і в її структурі домінують *гедоністичні* мотиви;
- мотиви *гіперактивації поведінки* (прагнення підвищити свою активність і життєвий тонус за допомогою алкоголю) однаково слабо

виражені в усіх групах, і лише у групі 20 років інтенсивність їх вище, чим в інших.

У цілому нами відзначена закономірність – чим молодше респонденти, тим сильніше в них виражені психологічні мотиви споживання алкоголю.

Патологічна мотивація споживання алкоголю найменш виражена у споживачів усіх вікових груп:

- *пакмільні* мотиви (характеризують синдром алкогольної абстиненції) домінують у структурі патологічної мотивації;
- *адиктивні* мотиви (характеризують патологічний потяг до алкоголю) виражені менш чим пакмільні. У групі 60 років *адиктивна* мотивація виражена сильніше мотивів гіперактивації поведінки і гедоністичних мотивів психологічної тріади;
- мотиви *самоушкодження* найменш виражені у споживачів алкоголю усіх вікових груп.

Додатково нами підраховувалася сума балів по усіх мотиваційних шкалах – сумарна *мотиваційна напруга*. Цей показник свідчить про генералізацію у свідомості людей потреби у алкоголі. Були відзначені найбільш високі усереднені показники мотиваційної напруги у групі споживачів спиртного 20 років (8,43) і найбільш низькі у групі споживачів 40 років (5,31). У групі споживачів 30 років цей показник складав – 6,49; 50 років – 5,98 і 60 років – 5,46. Таким чином, можна стверджувати, що алкогольна мотивація найбільш генералізована і сильніше виражена у свідомості молодих харків'ян чоловічої статі у віці близько 20 років. Якісно це відбивається підвищеними значеннями по шкалах соціальної і, особливо, психологічної мотивації споживання алкоголю (прагнення одержати задоволення і зняти неприємні переживання).

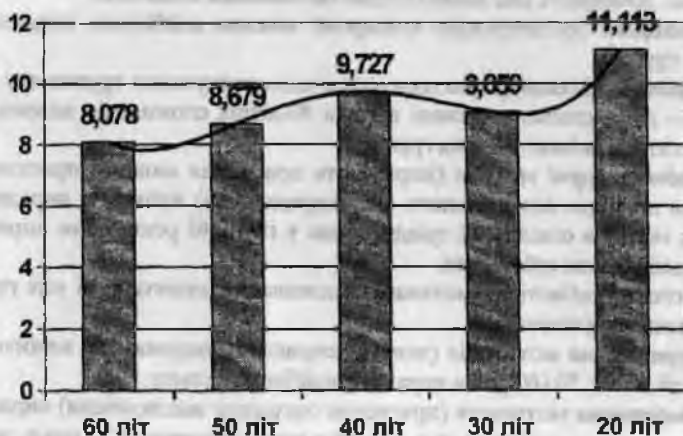

Рисунок 3. Споживана респондентами кількість алкоголю (у стандартних дозах) за 7 днів, що передували опитуванню.

Крім фактів свідомості, що включають елементи індивідуальної оцінки свого стану і характеру спонук до адиктивної поведінки, нас ще цікавили і факти поведінки стосовно спиртних напоїв. Для оцінки кількості і структури споживаного алкоголю ми включили в анкету метричні шкали, що дозволяють підрахувати випиту кількість алкоголю у стандартних дозах, що складають для горілки – 30 мл, кріпленого і сухого вина – біля 75 мл, для пива – 0,5 пляшки [2]. Оскільки запитання про кількість спиртного, випитого за останній тиждень, відносилися до теперішнього часу, то нами також були отримані дані про споживання алкоголю серед осіб у віці біля 60, 50, 40, 30 і 20 років відповідно. На рисунку 3 подана загальна кількість споживаного респондентами алкоголю за 7 днів, що передували опитуванню. Ми бачимо, що серед харків'ян більш усього за тиждень випивають 20-літні споживачі спиртного. За ними слідують споживачі 40 років, а потім 30, 50 і 60 років. Але одна загальна кількість випитого спиртного нам не дає тієї картини, що ми одержуємо, аналізуючи якісну структуру споживаного алкоголю. У таблиці 2 подані дані про кількість і структуру споживаного харків'янами алкоголю.

Таблиця 2

Структура споживаного харків'янами алкоголю в стандартних дозах (за тиждень попередньому опитуванню)

	60 років	50 років	40 років	30 років	20 років
Пиво	0.718	1.083	1.6	2.077	3.684
Вино сухе	0.441	0.224	0.393	0.466	0.804
Вино кріплене	0.368	0.364	0.364	0.237	0.759
Горілка	6.551	7.008	7.37	6.279	5.866

Тепер із таблиці 2 добре видно, що 20-літні споживачі алкоголю за тиждень випивають найбільшу кількість пива і вина, а за кількістю випитої горілки лідирують 40-літні споживачі спиртного. Видна і така закономірність – чим молодше споживачі спиртного, тим більшу кількість пива вони випивають за тиждень.

Список літератури: 1. Завьялов В.Ю. Психологические аспекты формирования алкогольной зависимости. Новосибирск, 1988. 2. Учебное пособие по наркологии для студентов медицинских институтов. Пер. с англ. / Под ред. В.Б.Поздняка. Мянск, 1997.

Надійшла до редакції 23.03.02

Н.Е. Милорадова

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МІЖСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ

Характер сучасних процесів соціального життя, ускладнення міжсуб'єктних стосунків об'єктивно стимулює подальшу теоретичну розробку проблеми конфліктів. Конфлікти, що виникають при взаємовідносинах людей, прийнято називати міжособистісними. Вони відрізняються специфічними рисами та багатогранністю засобів класифікування, які базуються на різноманітних позиціях авторів та особливостях підходів.

Психологічне вивчення особливостей причин, видів, методів запобігання та регулювання конфліктів у міжособистісних стосунках базується на таких головних підходах: